

Det samme eller helt forskelligt?

Lærer- og elevperspektiver på grundskole- og gymnasieengelsk

Denne artikel tager afsæt i følgeforskningsprojektet »Overgangsproblemer mellem grundskole og gymnasium i fagene dansk, matematik og engelsk«, som foregik i skoleåret 2013-2014 (Ebbensgaard, Jacobsen, & Ulriksen 2014). Målet med projektet var at opnå indsigt i og forståelse af, hvad eleverne bringer med sig fra grundskolen, og hvordan man bedst udnytter dette i det videre arbejde i gymnasiet.

Tidligere undersøgelser (fx Danmarks Evalueringsinstitut 2005) peger på, at der mangler tydelig progression i faget mellem de forskellige niveauer, klare niveaubeskrivelser, større fokus på undervisningsdifferentiering og videndeling mellem niveauerne. En tidligere forskningsrapport (Mathiasen et al. 2009) fokuserede på elevernes studiekompetencer og hæftede sig især ved, at den konstruktivistiske læringsteori fra 1990'erne har slået igennem i gymnasiet med mere varierede arbejdsformer og større fokus på ansvar for egen læring. Med afsæt i en spørgeskemaundersøgelse blandt lærere og elever i gymnasiet og en refleksionssamtale mellem grundskole- og gymnasielærere bidrager denne artikel til perspektiver på overgangsproblemer i faget engelsk: dels de eksplicite mål med undervisningen, som findes i Fælles Mål for folkeskolen og i læreplaner

LONE KROGSGAARD SVARSTAD

Lektor på Professionshøjskolen Metropol,
ph.d.-stipendiat på Institut for Uddannelse
og Pædagogik, Aarhus Universitet
losv@phmetropol.dk

LARS ULRIKSEN

Professor, ph.d., Institut for Naturfagernes Didaktik,
Københavns Universitet
ulriksen@ind.ku.dk

for gymnasiet, dels de udfordringer, som knytter sig til skiftet fra en læringsituation i grundskolen til en anden i gymnasiet.

Kort om projektet

Følgeforskningsprojektet var finansieret af Undervisningsministeriet og fokuserede på de udfordringer, elever og lærere møder i fagene dansk, engelsk og matematik. Der indgik otte lokale udviklingsprojekter med deltagelse af både gymnasier (især STX) og folkeskoler. Hvert projekt arbejdede i løbet af skoleåret 2013-2014 med et selvvalgt problem, og forskergruppen har dels støttet projekterne, dels produceret empiri undervejs, bl.a. en spørgeskemaundersøgelse blandt lærere og elever. Derudover har vi analyseret mål og vejledninger for de tre fag i de forskellige skoleformer. Denne artikel bygger på analyser af lærer- og elevudsagn fra spørgeskemaundersøgelsen i forhold til faget engelsk og på gruppediskussioner blandt lærere involveret i projektet. Men først et blik på centrale forskelle mellem Fælles Mål for engelsk fra 2009 og læreplanerne for gymnasiet fra 2013.

Fælles Mål i folkeskolen og læreplaner for gymnasiet

I Fælles Mål for engelsk i folkeskolen er de centrale kundskabs- og færdighedsområder: kommunikative færdigheder, sprog og sprogbrug, sprogtilegnelse og kultur- og samfundsforhold. I slutmålene for faget i 9. klasse anvendes de sproglige handlinger »at forstå, anvende, udtrykke, deltage, tale, skrive, stave« i beskrivelsen af, hvad eleverne skal kunne. Undervisningen er bygget op om en stor variation i aktiviteter med kommunikativ kompetence som mål. Kulturarbejdet indeholder viden om dagligliv, levevilkår, værdier og normer hos forskellige befolkningsgrupper, og eleverne skal kunne anvende viden om kultur- og samfundsforhold i arbejdet med det engelske sprog, litteratur, sagprosa, lyd- og billedmedier samt it. Den skriftlige dimension er fra 2009 blevet styrket med en lodtrukken skriftlig eksamen. Den skriftlige dimension har fokus på genrebeherskelse, hvor eleven skal kunne skrive fx et essay, et brev, en blog eller meddigte. Der er ikke specifikke krav om antal af skriftlige opgaver, der skal afleveres, hvilket betyder, at antallet af afleveringer afhænger af lærerens skøn.

I læreplanerne for STX, det almene gymnasium, har undervisningen fokus på, at eleverne kan bruge sproget til at orientere sig i en globaliseret verden, at de har viden om kultur- og samfundsforhold,

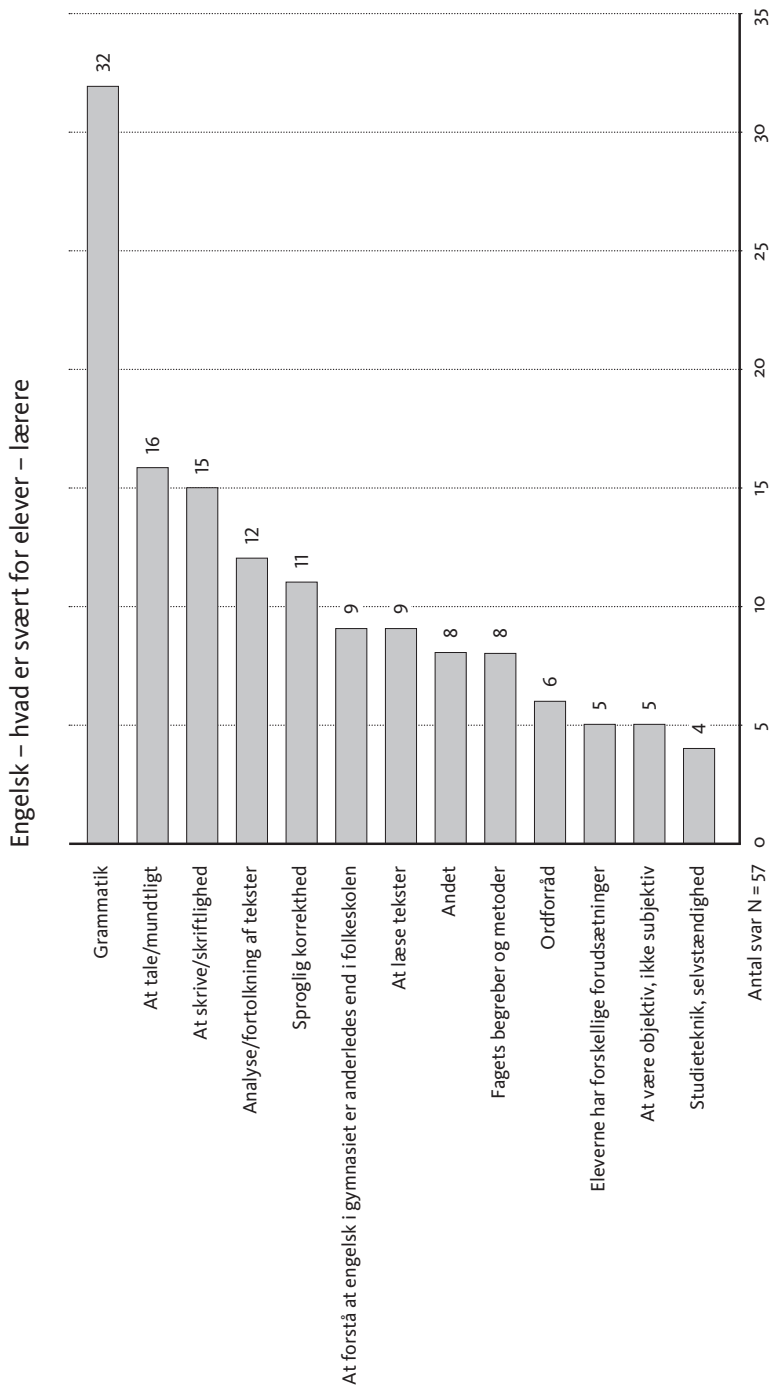
og at de kan kommunikere på tværs af kulturelle grænser, som det hedder i fagets formål. De faglige mål og det faglige indhold er centreret om stilforskelle i forskellige typer af tekster. De sproglige handlinger, der bruges til at beskrive undervisningen, er i modsætning til folkeskolens »at analysere, at diskutere og at fortolke«. Analyse, diskussion, fortolkning og perspektivering er nye krav i forhold til folkeskolen. Eleven skal desuden demonstrere indsigt i fagets identitet og metoder. Formuleringerne på STX, HHX, HTX og HF er forskellige, men fælles for læreplanerne er, at de gymnasiale uddannelser stiller større krav om sproglig korrekthed, tekstanalytiske kompetencer og anvendelse af faglig terminologi end folkeskolen. På læreplansniveau er der altså en progression og en tydeliggørelse af niveauforskellene, sådan som EVA-rapporten fra 2005 efterlyste. Spørgsmålet er så, hvordan forskellene opleves af lærere og elever i overgangen fra grundskolen til gymnasiet.

Hvad oplever lærere og elever som svært i overgangen?

216 elever og 57 engelsklærere i gymnasiet udfyldte et elektronisk spørgeskema, især med spørgsmål med åbne svarmuligheder. Vi dannede 13 kategorier ud fra svarene, og hvert svar kan tilhøre flere kategorier. Lærerne blev bl.a. bedt om at svare på: »Hvad oplever du er svært for eleverne i faget engelsk, efter de er startet i gymnasiet?«. Lærernes svar fordelte sig som vist i figur 1 på næste side.

Figuren viser, at manglende viden om grammatik er den kategori, der nævnes flest gange af gymnasielærerne, som fx skriver: »Mange har ikke fået sat grammatiske termer på den viden de har«. Andre giver udtryk for, at eleverne kommer med meget forskellige udgangspunkter med hensyn til basale grammatiske regler, ordforråd og forståelse af udtale af ord på engelsk. Der er tilsyneladende en forventning hos gymnasielærerne om, at eleverne har styr på elementære grammatiske begreber og sætningsanalyse. Men ifølge Fælles Mål er trinmålene for sprog og sprogbrug, at eleverne skal anvende og følge centrale grammatiske begreber, altså et fokus på anvendelse frem for et metaniveau om grammatisk terminologi. Noget tyder altså på, at lærernes forventninger til eleverne ikke svarer til de forventninger, folkeskolens læreplaner har til, hvad eleverne skal lære.

Mundtlighed er et andet område, der fylder i besvarelserne. En lærer siger: »At kunne bidrage med fagligt engelsk, da mange ikke er vant til dette. Mange er også uvante med, at timen foregår på en-

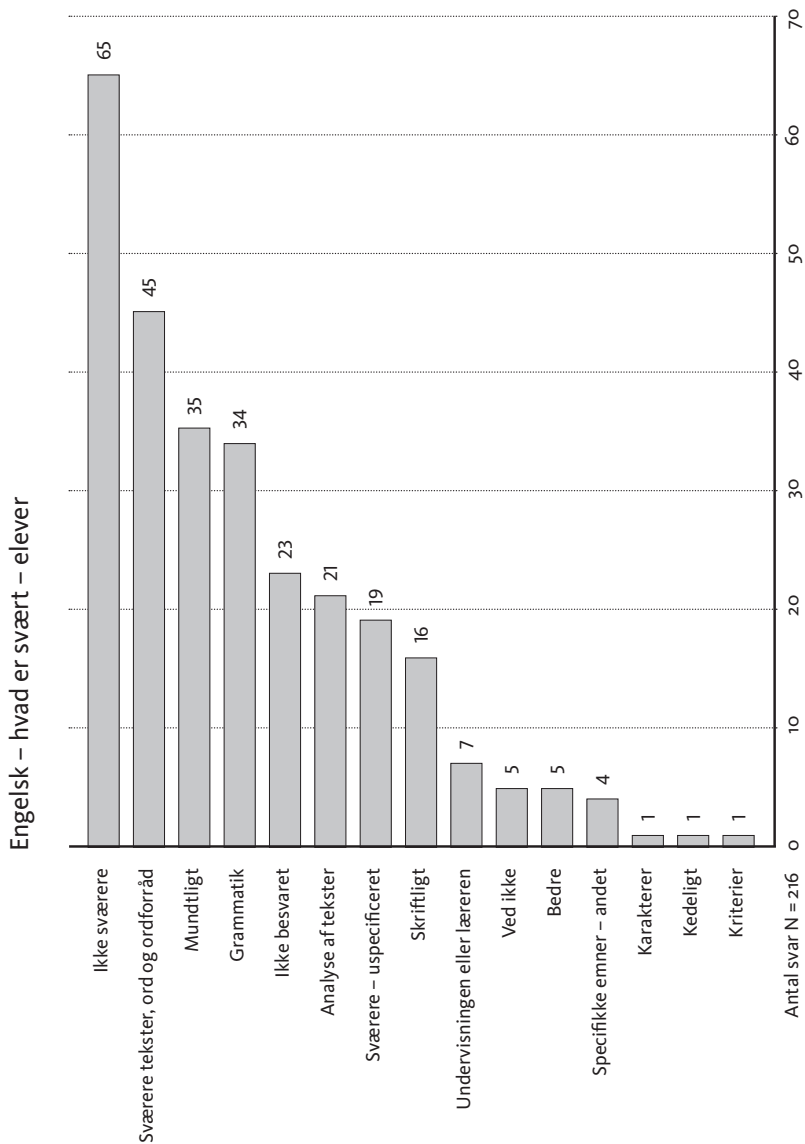
Figur 1. Engelsklærere i gymnasiet (alle gymnasieformer): »Hvad oplever de som svært for eleverne?«. Antal svar (N=57).

gelsk, og dermed kan der opstå en utryghed, hvis man ikke forstår alt, der bliver sagt, der er meget brede spænd af sproglige kompetencer«. Mange af lærerne giver udtryk for, at eleverne tror, at de kan mere, end de faktisk kan. En gymnasielærer skriver: »At analysere tekster uden at forfalde til subjektive holdninger, at skrive på engelsk – især at skrive analyser, som er det, man skal til eksamen i 2/3g«. En mulig forklaring kan være, at grundskolen har fokus på anvendelse af viden om kultur- og samfundsforhold i arbejdet med mange forskellige genrer, som sjældent er litterært orienterede eller styret af fagterminologi. Flere lærere giver udtryk for, at eleverne holder sig tilbage i timerne og er modvillige til at tale engelsk. Kravet om brug af fagterminologi samtidig med tekstkompetencer, der fordrer næranalyse, fortolkning og perspektivering til litteraturhistoriske, kulturelle, samfundsmæssige, historiske og teknologiske sammenhænge, oplever mange elever som et stort spring.

Som figur 2 på næste side viser, svarer 65 af eleverne, at engelsk ikke er sværere i gymnasiet. Omvendt svarer 45, at det er sværere tekster og ordforråd. For nogle elever opleves undervisningen ikke som væsentligt forskellig, men for andre opleves faget som meget anderledes. En elev skriver f.eks.: »Der er meget analysearbejde [...] hvilket kan være ret kompliceret, især hvis man har svært ved at forstå teksten«. En anden skriver: »Det er helt det samme som i dansk, synes at det er utrolig interessant, i stedet for at de lærer os alt det nye ved sproget, bruger vi kun tiden på ting, som vi ved, vi læser historier og analyserer i stedet for at lære noget nyt«. Flere af eleverne peger på, at det er svært at kende forskel på danskfaget og engelskfaget. Som en elev formulerer det: »På STX er det dansk på engelsk«.

Grammatikken fylder også hos eleverne. Nogle skriver bare »grammatik«, uden at uddybe nærmere. En elev skriver: »Det er svært at forholde sig til kongruens og analyse af tekster og sætninger og at man nu skal kunne forklare sine svar mere uddybende«. Mange elever undrer sig over, at grammatikundervisningen i gymnasiet foregår på dansk og med latinske betegnelser.

Elevbesvarelsenerne er forskelligartede, og her spiller det også ind, at engelskfaget i gymnasiet kan tages på A- og B-niveau, og at nogle engelsklærere har taget det socialkonstruktivistiske læringssyn til sig (jf. Mathiasen et al. 2009), hvilket betyder, at undervisningssituationen i grundskolen og gymnasiet nærmer sig hinanden i form, men at indholdet fortsat er væsentligt forskelligt. En foreløbig konklusion er, at lærerens metodefrihed i grundskolen såvel som i gymnasiet betyder, at der er en del variation med hensyn til, hvilke udfordringer eleverne oplever i overgangen.

Figur 2. Elever på de otte skoler (alle gymnasieformer). »Hvad er svært i gymnasiet?«. Antal svar (N=216).

Kommunikationssituationen

Spørgsmålet om, hvad der er svært, er én tilgang til overgangsproblemerne. En anden er at se på, hvad der er forskelligt, uden at det nødvendigvis opleves som svært. På et seminar i projektet bad vi de syv deltagende engelsklærere (heraf to grundskolelærere) reflektere over og diskutere, hvilke forskelle der er mellem engelsk i grundskolen og på gymnasiet. En af grundskolelærerne skrev i sin individuelle refleksion: »Vi har meget fokus på at læse og forstå og at viderefremde det læste. Ofte har vi diskussioner om det læste efterfølgende«. Om gymnasiets analytiske fokus skrev læreren, at »I stedet for at skrive en artikel skal eleverne nu analysere i deres tekst, hvad der kendetegner en artikel«. En anden grundskolelærer skrev, at »ikke alle skal i gymnasiet → vi vægter at alle skal kunne benytte engelsk ude i samfundet«. En gymnasielærer noterede at »Faget i gymnasiet handler om alt det kedelige« og at faget er »Stadig gearret mod universiteter som aftagere«.

Grundskoleundervisningens kommunikative tilgang har fokus på aktiviteter og produktion af sprog. I grundskolen skal eleverne bl.a. tale om tekster, mens gymnasiet vægter det analytiske. Det er én forskel; men lærernes kommentarer peger på betydningen af, hvad der er i fokus for analysen, dvs. perspektivet i tekstarbejdet. Udover at gymnasiets tekstlæsning vægter det litterære, har den analytiske tekstlæsning fokus på begreber, genrer og teknikker. Dette fokus retter elevernes blikke ind mod tekstens og fagets eget indre univers. Heroverfor vægter grundskolen, at eleverne bruger teksten til at tale om forhold i omverdenen.

Forskellen mellem grundskolens og gymnasiets engelskfag handler dermed ikke blot om dybde, præcision eller tekstanalyse frem for kommunikation. Den handler også om, at undervisningen i gymnasiet favoriserer nogle andre perspektiver. I gymnasiets engelskfag fylder den litterært og formmæssigt orienterede tekstlæsning, mens grundskolen bruger teksterne til at kommunikere om verden. Eleverne har derfor lært, at tekstlæsningen og deres mundtlige deltagelse måles efter andre målestokke end dem, de mødes med i gymnasiet. Men fordi denne grundlæggende forskel i forståelsen af faget trives i to adskilte systemer, bliver den ikke forstyrret – kun eleverne oplever den og må forsøge at håndtere den. Lærerne i de to systemer er nemlig stort set uvidende om hinandens skoleverdener – det er én af de ting, som er blevet klart for de lærere, som har deltaget i følgeforskningsprojektet.

Overgange og progression – et bud på en konklusion

Vores undersøgelse tegner ikke et entydigt billede af progressionen fra grundskole- til gymnasieundervisningen i engelsk. Der er mange fællestræk og god sammenhæng i læreplanerne, og en del elever oplever ikke den store forskel. Andre elever fortæller, at engelsk er blevet sværere, og en del lærere vurderer, at eleverne mangler nogle faglige forudsætninger. En del af forklaringen på flertydigheden er formentlig, at der er en stor variation i den undervisning, eleverne har mødt i grundskolen, og dermed i de forudsætninger, eleverne kommer med, og den undervisning og de krav, de møder i gymnasiet.

Undersøgelsen peger også på, at lærernes indsigt i fagets form og indhold på tværs af skoleformer er begrænset. Gymnasielærerne forventer i nogle tilfælde, at eleverne kommer med kompetencer, som ikke indgår i folkeskolens læreplaner, ligesom der er en risiko for, at gymnasielærerne ikke kan bygge videre på den måde, eleverne i grundskolen har arbejdet med det kulturelle og sproglige på. Det gælder også, om gymnasielærerne bliver opmærksomme på, at der med de nye forenklede Fælles Mål, som følger med folkeskolereformen fra sommeren 2014, bliver større fokus på interkulturel kompetence. I vejledningen til de nye mål refereres til Michael Byrams model for interkulturel kommunikativ kompetence (Byram 1997), der som bekendt har kritisk kulturel bevidsthed som omdrejningspunkt. I fremtiden må vi forvente, at eleverne fra grundskolen har deltaget i undervisning, som handler om kulturmøder og interkulturel kompetence – og måske endda kritisk kulturel bevidsthed, og det er et spørgsmål, i hvilken udstrækning gymnasieundervisningen kan bygge videre på det fokus.

Der ligger nogle forskelle knyttet til uddannelsernes tradition og kultur, som har betydning for lærernes fortolkninger og balancering af læreplanerne. Hvordan vægter eksempelvis STX-læreren i sin undervisning mellem et fokus på globale og kulturelle forhold og et fokus på de indre, formorienterede aspekter af sproget og teksterne? Den enkelte lærers forvaltning vil være påvirket af skoleformer (STX vil fx formentlig adskille sig fra HTX), men også af lærerens egen baggrund og faglige præferencer, som bunder i lærerens uddannelsesbaggrund på universitetet. Overgangsproblemerne kan derfor ikke alene diskuteres ud fra læreplanerne, men må inddrage den fortolkning, som lærere og elever foretager i skolehverdagen i kommunikationssituationen i selve undervisningen.

Overgangsproblemerne knytter sig altså også til fagets indhold og kriterier. Der er derfor ikke alene et skift i krav og rammer i henholdsvis grundskole og gymnasium. Der er også et skift i de situationer, samtalen handler om. Det kalder på en forventningsafstemning mellem gymnasielærerne og eleverne og på fortsat at udvikle samarbejdet på tværs af skoleformer.

Litteratur

- Byram, M. (1997). *Teaching and assessing intercultural communicative competence*. Clevedon, UK: Multilingual Matters LTD.
- Danmarks Evalueringsinstitut (2005). *Engelsk i det danske uddannelsessystem – overgange og sammenhænge*. København: Danmarks Evalueringsinstitut.
- Ebbensgaard, A. B., Jacobsen, J. C. & Ulriksen, L. (2014). *Overgangsproblemer mellem grundskole og gymnasium i fagene dansk, matematik og engelsk* (Vol. 37). København: Institut for Naturfagernes Didaktik, Københavns Universitet.
- Mathiasen, H. et al. (2009). *Overgangsproblemer som udfordringer i uddannelsessystemet*. Aarhus: Aarhus Universitet.
- Nye forenklede Fælles Mål 2014: <http://www.uvm.dk/Uddannelser/Folkeskolen/Faelles-Maal>
- Undervisningsministeriet (2009): *Fælles Mål 2009. Engelsk*. København: Undervisningsministeriet.
- STX, HHX, HTX og HF Læreplaner for faget engelsk 2013: STX, HHX, HTX og HF Læreplaner for faget engelsk 2013: <http://www.uvm.dk/Uddannelser/Gymnasiale-uddannelser/Fag-og-laereplaner/>